

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.20>

СУДОВА ПРАКТИКА В АСПЕКТІ ОЦІНКИ СУДОМ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Мирошніченко Ю.М.,
доктор юридичних наук,
суддя Мукачівського міськрайонного суду
Закарпатської області

Мирошніченко Ю.М. Судова практика в аспекті оцінки судом доказів у кримінальному провадженні.

Дослідження, результати якого наводяться у пропонованій статті, присвячене вивченню та демонстрації потенціалу судової практики щодо сприяння оптимізації діяльності суду з оцінки доказів у кримінальному провадженні. Його актуальність визначається здатністю судової практики посилити переваги таких інститутів, як верховенство права та правова визначеність, зменшити кількість необґрунтованих судових рішень і затримок у розгляді кримінальних справ та, як наслідок, зміцнити авторитет судової влади. В статті розглядається роль судової практики у забезпеченні одноманітності застосування закону, формуванні стандартів оцінки доказів, розв'язанні складних питань доказування, запобіганні помилкам в оцінці доказів. Наводяться деякі підходи до роботи з прецедентними, в тому числі суперечливими судовими рішеннями. Наголошується на необхідності врахування при цьому ієрархічності судової влади. Обговорюється проблема відступу від правових позицій, висловлених у постановах Верховного Суду. Висновується, що в аспекті оцінки доказів підходи Верховного Суду використовуються як підкріплення аргументації суду в розглядуваній справі. Звертається увага на роль апеляційних судів у формуванні судової практики. Розглядається питання доступності судової практики та ролі штучного інтелекту в її використанні, важливості навчання суддів роботі з судовою практикою. У підсумку констатується, що судова практика є незамінним інструментом для оцінки доказів, але її використання вимагає від судді високого професіоналізму, креативного мислення та постійного вдосконалення своїх знань. Також необхідно забезпечити доступність судової практики та сформувати навички її тлумачення. Тільки тоді судова практика може ефективно служити цілям здійснення правосуддя та забезпечення справедливості. Важливо пам'ятати, що судова практика – це не застигла догма, а живий організм, що розвивається, який потребує постійного аналізу та інтерпретації, а також глибокого осмислення з урахуванням сучасних суспільних і правових реалій. Використання сучасних технологій в аналізі судової практики має бути свідомим і критичним, не замінювати кваліфікований юридичний аналіз, а лише доповнювати його.

Ключові слова: кримінальне провадження, оцінка доказів, судова практика, судовий прецедент.

Myroshnychenko Yu.M. Judicial practice in the aspect of the court's assessment of evidence in criminal proceedings.

The research, the results of which are presented in the proposed article, is devoted to the study and demonstration of the potential of judicial practice in promoting the optimization of the court's activities in assessing evidence in criminal proceedings. Its relevance is determined by the ability of judicial practice to strengthen the advantages of such institutions as the rule of law and legal certainty, reduce the number of unfounded court decisions and delays in the consideration of criminal cases and, as a result, strengthen the authority of the judiciary. The article considers the role of judicial practice in ensuring the uniformity of the application of the law, the formation of standards for assessing evidence, resolving complex issues of evidence, and preventing errors in assessing evidence. Some approaches to working with precedents, including controversial court decisions, are given. The need to take into account the hierarchy of the judiciary is emphasized. The problem of deviation from the legal positions expressed in the Supreme Court's decisions is discussed. It is concluded that in terms of evidence assessment, the Supreme Court's approaches are used to support the court's argumentation in the case under consideration. Attention is drawn to the role of appellate courts in the formation of case law. The issue of the accessibility of case law and the role of artificial intelligence in its use, the importance of training judges to work with case law are considered. As a result, it is stated that case law is an indispensable tool for assessing evidence, but its use requires a judge to be highly professional, creative thinking, and constantly improve their knowledge. It is also necessary to ensure the accessibility of

case law and develop skills in interpreting it. Only then can case law effectively serve the purposes of administering justice and ensuring fairness. It is important to remember that case law is not a frozen dogma, but a living, developing organism that requires constant analysis and interpretation, as well as deep reflection taking into account modern social and legal realities. The use of modern technologies in the analysis of judicial practice should be conscious and critical, not replace qualified legal analysis, but only supplement it.

Key words: criminal proceedings, evidence assessment, judicial practice, judicial precedent.

Постановка проблеми. Оцінка доказів є наріжним каменем ухвалення законного й обґрунтованого рішення. Досліджуючи подані сторонами джерела доказів, суд повинен ретельно зважити їхню належність, допустимість, достовірність та достатність для ухвалення остаточного рішення у справі. Це непросте та вкрай важливе завдання, до реалізації якого суддя повинен підходити з максимальною відповідальністю й скрупульозністю, керуючись законом і внутрішнім переконанням, знанням юридичної науки та судової практики, що відіграє суттєву роль у цьому складному процесі.

Мета дослідження полягала у вивченні та демонстрації потенціалу судової практики щодо сприяння оптимізації діяльності суду з оцінки доказів у кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблематики. Теоретико-правові та прикладні проблеми судової практики досліджують О.О. Берназюк, В.В. Власенко, Д.А. Гудима, Н.А. Гураленко, О.Р. Дашковська, А.І. Дрішлюк, В.А. Завгородній, В.І. Завидняк, Б.І. Квятковська, О.С. Кізлова, М.В. Мазур, Б.В. Малишев, Н.М. Пархоменко, С.П. Погребняк, Н.Д. Слотвінська, Д.Ю. Хорошковська, Є.В. Черняк, С.В. Шевчук та інші правознавці. Відповідні питання щодо кримінального судочинства розглядаються у роботах нечисленних авторів, серед яких В.І. Завидняк, О.В. Капліна, Д.В. Кухнюк, Р.Л. Максимович, О.І. Марочкін, В.М. Тертишник. Водночас, огляд літературних джерел свідчить про відсутність належного інтересу науковців до винесеної в заголовок цієї статті теми дослідження, актуальність якого визначається здатністю судової практики посилити переваги таких інститутів як верховенство права та правова визначеність, зменшити кількість необґрунтованих судових рішень і затримок у розгляді кримінальних справ та, як наслідок, зміцнити авторитет судової влади.

Виклад основного матеріалу. Відразу сформулюємо деякі вихідні уявлення щодо поняття судової практики. Насамперед зафіксуємо розуміння цього феномену в кількох площинах, а саме як: 1) сукупності рішень судів усіх інстанцій у конкретних справах; 2) результатів аналізу та узагальнення практики розгляду судами справ певної категорії, втілених у висновках, роз'ясненнях і рекомендаціях вищих судів щодо окремих питань права чи розв'язання поширених у правозастосуванні ситуацій; 3) рішень суду найвищої інстанції, що мають прецедентний характер. Також важливо усвідомлювати співвідношення категорій «судова практика» – «судовий прецедент»¹ та роль останнього в різних правових системах². Далі в інтересах цього дослідження треба визначити напрями застосування судової практики в кримінальному провадженні. Ними є використання органами кримінальної юстиції: (а) судового тлумачення норм матеріального та процесуального права; (б) підходів суду до оцінки належності, допустимості та тісно пов'язаної з нею достовірності доказів³; (с) практики призначення покарання⁴.

Після цього можна перейти до висвітлення питань, які безпосередньо стосуються теми дослідження й почати з констатації того, що судова практика є своєрідним орієнтиром для суддів, зокрема в оцінці доказів. Вона дозволяє:

¹ Співвідношення понять «судова практика» та «судовий прецедент» розглядається як співвідношення загального та конкретного [1, с. 29].

² На відміну від загальних правових систем у багатьох країнах континентального права (конституційні) гарантії незалежності суддів розуміються, окрім іншого, так, що судді під час прийняття судового рішення обмежені (лише) Конституцією, міжнародними договорами та законами, але не судовими рішеннями, які були ухвалені в подібних справах ієрархічно вищими судами [2, п. 34]. Не зважаючи на це, посилання на попередні судові рішення є дієвим засобом для суддів як у системі загального права, так і в системі континентального права [2, п. 10].

³ Для оцінки достатності доказів судова практика неприйнятна через крайню суб'єктивність цього критерію. Неповторність структури доказової бази в кожному конкретному випадку призводить до того, що висновок будь-кого з суб'єктів, які ведуть кримінальне провадження, про достатність доказів не виключає іншої оцінки тієї ж сукупності відомостей іншим суб'єктом. Тому типізувати судові ситуації за ознакою достатності доказів і створити на цій підставі універсальний судовий прецедент практично неможливо.

⁴ Безумовно, зважаючи на принцип індивідуалізації покарання, неможливо напрацювати з цього питання певні стандарти. Закон лише в одному випадку зобов'язує суддю враховувати усталену судову практику призначення покарань (п. 2 ч. 2 ст. 585 КПК України). Проте вивчати відповідну практику корисно з погляду формування у судді відчуття справедливості, розуміння достатності покарання для реалізації його мети, навичок правильної оцінки обставин, які беруться до уваги при визначенні міри покарання.

Забезпечити одноманітність застосування закону

Судова практика демонструє, як конкретні норми права застосовувалися в аналогічних ситуаціях у минулому. Це допомагає уникнути довільного тлумачення закону та забезпечує передбачуваність судових рішень. За словами відомого американського юриста, колишнього головного судді Апеляційного суду Нью-Йорка Д.Т. Лограна, якби судді мали свободу, або навіть були б змушені вирішувати справи без посилання на принципи та доктрини, перевірені досвідом та оголошені заздалегідь у судових рішеннях, існувала б небезпека того, що кожен суддя може стати законом сам для себе, що призвело б до хаосу та повної невизначеності [3, с. 3].

Встановити стандарти оцінки доказів

Судова практика формує певні критерії, якими керуються суди для оцінки різних видів доказів. В Україні Верховний Суд демонструє численні приклади того, які фактори слід враховувати при оцінці показань, експертних висновків, письмових або електронних документів, результатів слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій.

Роз'яснити складні питання доказування

Законодавство не завжди містить чіткі відповіді на всі питання, що виникають у процесі доказування. Судова практика, аналізуючи конкретні ситуації, розв'язує складні питання, що стосуються, наприклад, допустимості певних видів доказів, розподілу тягаря доказування чи застосування презумпцій. Це дозволяє суддям легше справлятися зі своєю роботою, не стикаючись зі складним завданням повторного вивчення обґрунтованості застосування кожної норми права у справах, що надходять до них на розгляд [3, с. 4].

Врахувати специфіку конкретних категорій справ

Судова практика може містити особливості доказування у певних категоріях справ, скажімо, в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки України, корупційних правопорушень, військових злочинів та ін.

Запобігти помилкам в оцінці доказів

Вивчення судової практики дозволяє суддям уникнути поширених помилок, які допускалися в минулому при оцінці доказів, і прийняти більш виважене, обґрунтоване та переконливе рішення. Водночас суди повинні критично оцінювати застосовність наявного прецеденту до конкретної справи з урахуванням всіх обставин і особливостей ситуації. Посилаючись на те чи інше рішення, суддя має не просто констатувати наявність прецеденту, а ретельно проаналізувати його контекст, зіставити фактичні обставини справи, що розглядається, з обставинами, які мали місце в прецедентному рішенні, й оцінити, наскільки застосовні зроблені в минулому висновки до ситуації, що склалася. Велика Палата Верховного Суду щодо цього відзначає, що висловлювані нею правові висновки формулюються з огляду на встановлені судами попередніх інстанцій обставини справи. Такі висновки не є універсальними. Зважаючи на фактичні обставини, які встановлюються судами на підставі наданих сторонами доказів, суди повинні самостійно здійснювати оцінку релевантності та необхідності застосування правових висновків Великої Палати Верховного Суду в кожній конкретній справі [5]. **З іншого боку**, якщо сторона посиляється на прецедент суддя, який вважає його нерелевантним стає перед необхідністю показати відмінності. Суд має показати, що є вагома причина не дотримуватися прецеденту, проводячи розмежування, а потім пояснюючи, чому це розмежування є суттєвим. Прецедент може не застосовуватися аналогічно, якщо фактичний сценарій є достатньо відмінним [4, с. 11].

Крім того, важливо враховувати, що судова практика може бути суперечливою. Різні суди при розгляді схожих справ можуть приходити до різних висновків. У таких випадках необхідно проаналізувати мотивацію кожного рішення, виявити причини розбіжностей та оцінити, яке з них є переконливішим і відповідає закону. У цій ситуації особливу роль відіграють коментарі правознавців, які аналізують судову практику, виявляють тенденції та суперечності, пропонують їх тлумачення. Їхня робота допомагає суддям краще розуміти судову практику та застосовувати її у своїй роботі.

Також необхідно враховувати послідовність прецедентних рішень у часі¹ та ієрархію судової влади. Рішення вищих судів мають пріоритет для судів нижчих інстанцій. В Україні Верховний Суд формує загальні принципи та підходи до оцінки доказів, готує висновки щодо тлумачення норм права². Водночас і постанови Верховного Суду залежно від суб'єкта їх ухвалення можуть відрізнятися за своєю вагомістю. За наявності протилежних правових позицій суду касаційної інстанції висновки,

¹ Велика Палата Верховного Суду, наприклад, зазначає, що суди під час вирішення тотожних справ мають враховувати саме останню правову позицію Великої Палати Верховного Суду [6].

² Відповідно до частини 4 статті 442 КПК України у постанові палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів або палата, об'єднана палата, що передала справу відповідно на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду.

які містяться в судових рішеннях судової палати Касаційного кримінального суду, мають перевагу над висновками колегії суддів, висновки об'єднаної палати Касаційного кримінального суду над висновками палати чи колегії суддів цього суду, а висновки Великої Палати Верховного Суду над висновками об'єднаної палати, палати й колегії суддів Касаційного кримінального суду [7].

Поряд із цим треба звернути увагу на те, що у разі, коли доступ до верховних судів перестає бути питанням права і стає питанням винятку, саме апеляційні суди будуть вищою інстанцією для більшості справ [2, п. 26]. І попри те, що вони далеко не завжди демонструють послідовність у підходах до питань права у схожих ситуаціях слід поважати висновки апеляційного суду, особливо коли суд дослідив закон з метою його уточнення [4, с. 9].

Важливо також пам'ятати, що судова практика – це живий організм, який розвивається та відображає зміни суспільних відносин і наукового знання. Тому з часом суд може відступити від раніше сформульованої позиції, якщо вона вочевидь застаріла й не відповідає сучасним реаліям. Підстави та порядок відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах судом касаційної інстанції передбачені статтями 434-1, 434-2 КПК України.

Водночас виникає питання щодо права судів нижчих інстанцій відступати від правової позиції Верховного Суду, сформульованої у схожій справі¹. Якщо за частиною п'ятою статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, є *обов'язковими*, то за змістом частини шостої цієї статті такі висновки *враховуються* іншими судами в процесі нормозастосування. Лексичне значення слова «враховувати» – звертати увагу, зважати на щось, рахуватися з чимось, чимось. Думається, що законодавець не випадково у цьому разі застосував різні за ступенем обов'язковості формулювання. Слід також зауважити, що КПК України, на відміну від решти процесуальних законів, не містять прямої вказівки про врахування судами при виборі й застосуванні норми права висновків щодо застосування такої норми, викладених у постановках Верховного Суду.

Зважаючи на викладене та з огляду на належність України до сім'ї країн континентального права, уявляються цікавими погляди німецьких правників, які вважають, що попередні рішення вищих судів не є юридично обов'язковими для судів нижчих інстанцій; радше вони функціонують як переконливий авторитет [8, с. 116]. Однак, хоча прецеденти вищих судів формально не є обов'язковими, вони мають суттєве значення для повсякденної юридичної практики [9, с. 129]. Причини, через які практика судів нижчої інстанції фактично базується на судовій практиці судів вищої інстанції мають цілком прагматичні пояснення. По-перше, для зовнішнього світу це виглядає переконливо, коли можна посилатися на такий авторитет, як Верховний Суд. По-друге, судді зазвичай простіше віднайти відповідне рішення Верховного Суду, ніж з нуля продумувати складну проблему тлумачення. По-третє, рішення, яке відхиляється від практики Верховного Суду, зазвичай призводить до того, що сторона, яка програла, подає апеляцію і тим самим зрештою домагається скасування рішення в наступній інстанції. Це призводить до додаткових витрат часу та коштів як для судової влади, так і для сторін. По-четверте, скасування рішень суду вищої інстанції не є корисним для професійного зростання окремого судді [10, с. 26].

Наведені міркування видаються цілком застосовними й до практики українського судочинства, що свідчить про повсюдне застосування судами першої та апеляційної інстанцій окремих позицій, висловлених Верховним Судом у конкретних справах. В аспекті оцінки доказів підходи Верховного Суду використовуються як підкріплення аргументації суду мотивами поважної інстанції.

Обговорюючи питання щодо ролі судової практики в оцінці доказів, не можна обійти увагою питання її доступності. Адже навіть найбільша та детальна база судових рішень не принесе користі, якщо вона недоступна прокурорам, адвокатам і суддям. Наразі доступ до судової практики став набагато простішим. Існують численні онлайн-ресурси, які надають можливість пошуку та аналізу судових рішень.

Розвиваючи цю тему, варто звернути увагу на роль у ній штучного інтелекту. Сучасні технології дають можливість не лише знаходити актуальні судові рішення, а й аналізувати їх в автоматичному режимі, виявляти тенденції, порівнювати різні підходи до оцінки доказів і навіть прогнозування можливих результатів розгляду справ на основі аналізу судової практики. Цікаво відзначити, що ще у 2016 році група науковців Університету Лондона, Шеффілдського та Пенсильванського

¹ Як зазначалось, у більшості країн континентального права судова практика традиційно не визнається обов'язковим джерелом права. Відповідно, існують давні значні відмінності між загальною та континентальною системами права щодо питання про те, чи лише суд того ж самого або вищого рівня може подолати прецедент, чи будь-який суд, тобто включно з судами нижчих інстанцій, може відхилятися від судової практики, якщо таке відхилення не є свавільним [2, п. 11].

університетів презентувала перше системне дослідження прогнозування результатів справ, що розглядаються Європейським судом з прав людини. Розроблена ними модель забезпечила передбачуваність рішення цього суду із середньою точністю 79% [11].

В Україні затверджено нову Концепцію Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (2025), якою, з-поміж іншого, передбачається можливість використання штучного інтелекту для контекстного семантичного пошуку релевантних документів, підбору судової практики, виявлення девіацій під час розгляду судової справи, зокрема ігнорування контексту, поданих доказів та аргументів, відхилення від загальної судової практики розгляду в аналогічних справах [12, п. 6.3]. Тож інструменти штучного інтелекту можуть бути корисними для суддів та інших працівників суду, зокрема при вивченні та оцінці доказів [13, с. 30-31]. Однак важливо пам'ятати, що вони є лише допоміжним засобом, а не заміною кваліфікованого юридичного аналізу. Автоматизовані системи можуть виявляти закономірності та тенденції, але не можуть замінити людське мислення, інтуїцію та критичне судження. Водночас необхідно враховувати, що алгоритми, які лежать в основі цих систем, можуть бути необ'єктивними або неповними, що може призвести до спотворення результатів аналізу. Тому при використанні таких засобів необхідно проявляти обережність, критично оцінювати отримані результати, керуючись рекомендаціями їх розробників, порадами науковців, а також принципами, сформульованими Європейською комісією з питань ефективності правосуддя [14] та розвинутими *Консультативною радою європейських судів* [15].

Ще одним важливим аспектом є підготовка суддів до роботи з судовою практикою. Необхідно не лише навчити їх знаходити та аналізувати судові рішення, а й розвивати вміння критично мислити, кваліфікувати конкретні ситуації, аналізувати аргументи та порівнювати різні підходи до оцінки доказів. У зв'язку з цим важливу роль відіграють курси підвищення кваліфікації, які повинні приділяти особливу увагу вивченню судової практики та напрацюванню навичок для її застосування. Також необхідно розвивати навички суддів до самонавчання та самовдосконалення, щоб вони могли постійно здійснювати моніторинг та аналіз нових судових рішень.

Крім того, необхідно створити умови для обміну досвідом між суддями, щоб вони могли ділитися своїми знаннями та вміннями у галузі судової практики. Європейські експерти з питань судочинства рекомендують посилити комунікацію та співпрацю між українськими судами як по вертикалі (між судами різних інстанцій), так і по горизонталі (між судами однієї інстанції) з питань гармонізації судової практики [16, с. 19]. Це можна зробити шляхом організації конференцій, семінарів та круглих столів, де судді могли б обговорити актуальні питання застосування судової практики та ділитися думками.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що судова практика є незамінним інструментом для оцінки доказів, але її використання вимагає від судді високого професіоналізму, креативного мислення та постійного вдосконалення своїх знань. Також необхідно забезпечити доступність судової практики та сформувати навички її тлумачення. Тільки тоді судова практика може ефективно служити цілям здійснення правосуддя та забезпечення справедливості. Важливо пам'ятати, що судова практика – це не застигла догма, а живий організм, що розвивається, який потребує постійного аналізу та інтерпретації, а також глибокого осмислення з урахуванням сучасних суспільних і правових реалій. Використання сучасних технологій в аналізі судової практики має бути свідомим і критичним, не замінювати кваліфікований юридичний аналіз, а лише доповнювати його.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власенко В. В. Співвідношення понять «судовий прецедент» та «судова практика»: теоретико-правові аспекти. *Київський часопис права*. 2021. № 1. С. 27-32. <https://doi.org/10.32782/klj/2021.1.4>
2. *Висновок № 20 (2017) Консультативної ради європейських судів: Роль судів у забезпеченні єдності застосування закону*. Страсбург, 10 листопада 2017 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/opinion_20_ua.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
3. Loughran, J. T. (1953). Some Reflections on the Role of Judicial Precedent [Review of *Some Reflections on the Role of Judicial Precedent*]. *Fordham Law Review*, 22(1), 1–19. <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol22/iss1/1>
4. Rowe, M. & Katz, L. (2020). A *Practical Guide to Stare Decisis* [Review of a *Practical Guide to Stare Decisis*]. *Windsor Rev. Legal Soc.*, 41(1), 1–27. <http://wrlsi.ca/wp-content/uploads/2020/06/VOL-41-pages-5-31.pdf>.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.03.2023 р. у справі № 154/3029/14-ц. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871720> (дата звернення: 09.05.2025).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі № 755/10947/17. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79834955> (дата звернення: 09.05.2025).
7. Постанова Верховного Суду від 13.02.2019 р. у справі № 130/1001/17. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957847> (дата звернення: 09.05.2025).
8. Oppermann, B. (2018). On the Role of Precedents and Legal Certainty in German Private Law. [Review of *On the Role of Precedents and Legal Certainty in German Private Law*.]. *Studia Iuridica Lublinensia*, XXVII(1), 108–119. <https://doi.org/10.17951/sil.2018.27.1.107>
9. Stainer, P. & König, D. (2018). The Concept of Stare Decisis in the German Legal System – A Systematically Inconsistent Concept with High Factual Importance [Review of *The Concept of Stare Decisis in the German Legal System – A Systematically Inconsistent Concept with High Factual Importance*]. *The Concept of Stare Decisis in the German Legal System – a Systematically Inconsistent Concept with High Factual Importance*, XXVII(1), 121–130. <https://doi.org/10.17951/sil.2018.27.1.121>
10. Bach, I. (n.d.). *Einführung in die Rechtsvergleichung*. Retrieved May 9, 2025, from <https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/860371ea5ad5ff8f8fbf93854245d8e3.pdf/Einf%C3%BChrung%20in%20die%20Rechtsvergleichung%20-%20Winter%2020-21.pdf>
11. Aletras, N., Tsarapatsanis, D., Preoțiuc-Pietro, D., & Lampos, V. (2016). Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective. *PeerJ Computer Science*, 2(1), e93. <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.93>
12. Концепція ЄСІКС: затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 30.04.2025 р. № 178. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
13. Гачкевич А. Вплив штучного інтелекту на сферу судової влади та перспективи майбутніх досліджень. *Слово Національної школи суддів України*. 2024. № 1 (46). С. 27–37. DOI: 10.37566/2707-6849-2024-1(46)-3
14. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>
15. Висновок Консультативної ради європейських судів № 26: Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві. Страсбург, 1 грудня 2023 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynyy_pereklad.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
16. Забезпечення більшої єдності практики в Україні: Звіт, підготовлений експертами: Доктор Рімвідас Норкус, Голова Верховного Суду Литви та Доктор Аурімас Браздейкіс, Радник Голови Верховного Суду Литви 30 травня 2016 р. у межах реалізації проєкту Європейської комісії «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні». Вільнюс, 2016. 53 с. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5ae/f52/096/5aef520965077120851085.pdf> (дата звернення: 09.05.2025).